

ELJÁRÁS AZ IFJÚSÁG ÖNÉRTÉKELÉSÉNEK PSZICHOLÓGIAI VIZSGÁLATÁRA AZ OSZTÁLYZATOK TÜKRÉBEN

Írta: GERÉB GYÖRGY és TÖRÖK LÁSZLÓ

A tanulók értékelése, osztályozása pszichológia és a pedagógia aktuális, bonyolult problémái közé tartozik. Nem szándékozzuk e komplex témakört elemezni, csupán egy kísérletünkről számolunk be.

Az értékelést, az osztályozást mindenekelőtt a személyiséglélektani és szociálpszichológiai aspektusból közelítettük meg. Korábban úgy láttuk, hogy a gyermekek önismerete és társaik értékelése rendkívül tanulságos karakterológiai tényanyagot szolgáltatott, és a tanulók megértéséhez, helyes értékeléséhez is támpontot nyújtott (Geréb 1967).

Az értékítéletet kifejező osztályzat pszichológiai szempontjaiból főképpen az alábbi hatásmechanizmusokat emeljük ki:

1. Kifejezi a tanuló által végzett munka értékét adott iskolai közegben, a tanár és a növendékek ítéletére vetítve.

2. Tájékoztatja a tanulót arról, hogy erő kifejtése, céljait szolgáló munkája, elvárásai milyen mértékben reálisak.

3. Formálja a közvéleményt, amennyiben a szociálpszichológiai struktúra dinamikus változásában maga az értékrend is alakul.

4. Mentálhigiénés tekintetben kielégülést vagy elégtelenségi érzést eredményez; az amocionális tényezők adott helyzetben konfliktust vagy éppen annak oldását kísérik.

5. A jegyek otthoni értékelése alapján — különböző súllyal befolyásolják a tanuló helyzetét a családban, s ennek nyomán a szülők és a tanulók viszonyát is motiválják.

Az érdemjegyek és az osztályzatok hatásának pszichológiai elemzését kívántuk megragadni azáltal, hogy a tanulók saját és társaik eredményét értékelték, elvárásait a kapott érdemjegyekhez, illetve osztályzatokhoz viszonyították. Egy-egy tanuló közösségben elfoglalt helyzetét szociometrikusan is felmértük.

Kísérleteinket azonos gimnázium párhuzamos osztályaiban, 14—18 éves tanulóknál megegyező és változó szaktanárok osztályzatainak tükrében vizsgáltuk.

Vizsgálataink célja az volt, hogy rámutassunk az osztályozás, az értékelés személyiségformáló hatására, s azoknak a fontos mentálhigiénés szempontoknak súlyos következményekkel járó szerepére, amelyek a tanulói munkát e tekintetben is motiválják, kísérik és sajátos kölcsönhatások útján befolyásolják.

A kísérlet gyakorlati vonatkozásban a tanulók önismeretét, az osztály kritikai elemző képességének szintjét, objektivitását, s nem utolsósorban a tanári magatartás realitását elemzi adott osztályozási szituációban. Jelen vizsgálódásunk inkább egy diagnosztikus keresztmetszetet kívánt nyújtani, a dinamikus folyamat megragadása nem tartozott jelen feladatunk körébe. További célkitűzésünk szerint ezeket a vizsgálatokat az év különböző időpontjában megismételjük; így a megfelelő időpontok

összehasonlítására is mód nyílik, és a tanulók önértékelését, az osztályozással kapcsolatos állásfoglalását a fejlődés dialektikus menetében tanulmányozhatjuk.

Vizsgálataink további célkitűzése az volt, hogy a tantestület saját munkáját ezeknek az elemzéseknek tükrében jobban láthassa.*

*

Évfolyam	Osztály	Létszám
I.	A	36
	B	36
	C	39
Összesen:		111
II.	A	34
	B	26
	C	29
	D	28
Összesen:		117
III.	A	33
	B	36
	C	25
Összesen:		94
IV.	A	36
	B	27
	C	26
Összesen:		89

I—IV. évfolyam összesen 411 tanuló.

Vizsgálataink mindkét részét, a szegedi Tisza-parti Gimnázium I—III. évfolyamaiban, illetve az érettségizők évfolyamán végeztük. Sem a tanulók, sem az osztályfőnökök előre nem tudtak a vizsgálatokról. A tanárok az I—III évfolyamokon azonos időben tartott osztályfőnöki óra előtt vették kézhez az értékelő lapokat, s az osztályfőnöki óra előtt ezeket osztották ki a jelenlevő tanulóknak. Az iskolarádióan át az igazgató irányította mind a tíz osztályban a vizsgálatot. Az értékelőlapok tartalmazták a teljes osztálynévsort.

Az első feladat az volt, hogy az adatot szolgáltató tanuló bekarikázta a saját nevét. Ebből az értékelésnél személyre szólóan meg lehetett állapítani, hogy az egyes tanulók saját maguknak egy adott időpontban milyen érdemjegyeket adnának. 11 osztályzatot kellett a tanulóknak az akkori állapot szerint feltüntetniök a következő sorrendben:

1. magatartás
2. magyar irodalom
3. magyar nyelv-tan
4. történelem
5. orosz
6. matematika
7. az I. évfolyamon rajz, a II. és III. évfolyamon fizika
8. biológia
9. kémia
10. földrajz
11. testnevelés

* Itt mondunk köszönetet mindazoknak, akik nagyszámú adatunk értékelésében segítséget nyújtottak.

A tanulók a 11 érdemjegyet mind osztálytársaiknak, mind saját maguknak beírták tintával az előre elkészített értékelőlapokra.

A számadatok és a belőlük nyert elemzések osztályok szerinti tényanyagra épültek, a tantárgyak és a tanárok személyét azonban számokkal helyettesítettük. Így módja volt mindenkinek saját maga számára levonni az általános tanulságot, amennyiben azonban önismeret szempontjából saját munkájának értékelésére is kíváncsi volt, ezeket a konkrét adatokat az igazgató megadta. Véleményünk szerint az elmélet és a gyakorlat ilyen összekapcsolása mind az igazgató, mind a tanárok munkáját tudatosabbá, ennek következtében eredményesebbé teheti.

*

A vizsgálatok főbb tanulságait az alábbiakban foglaljuk össze:

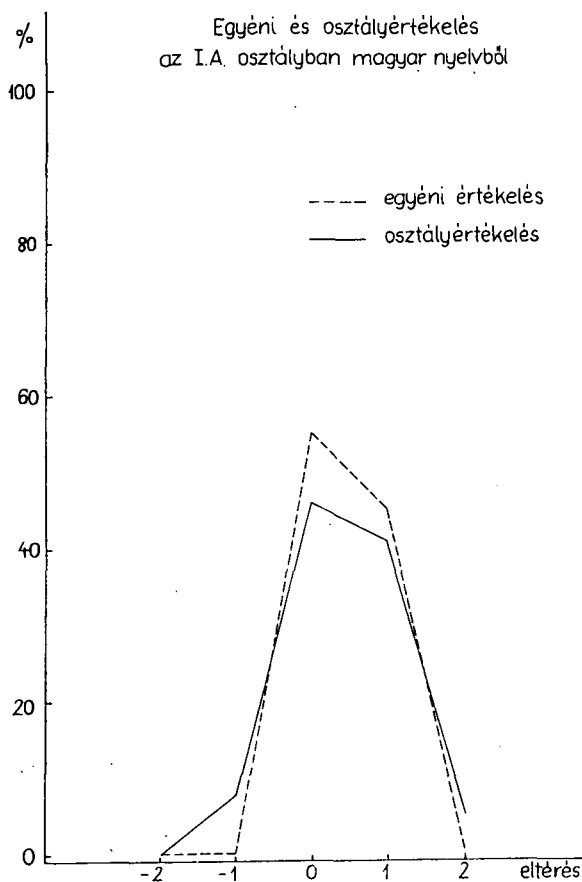
1. Az osztályzatok értékelése, a tanulók önismerete és az osztálynak az egyes tantárgyakhoz való viszonya alapvetően nem az életkor függvényében változik meg. A párhuzamos osztályok összesítéséből származó *eredmények lényeges eltérést osztályok szerint nem mutattak. Az osztályok egymás közti elkülönülése azonban mind tantárgyak, mind személyek szerint jelentős volt.*

2. Az osztályok és az egyes tantárgyak egymás közötti viszonylag elég nagy százalékos eltéréseket vizsgálva úgy találtuk, hogy *a tanár személye nem befolyásolja döntően az eredmények megoszlását, de a ritka kivételek ennél felhívóbb jellegűek.* A magyar irodalmat és a nyelvtant 4, a történelmet 5, az orosz nyelvet 4, a matematikát 6, a fizikát 4, a biológiát 2, a kémiát 2 és a földrajzot 3 szaktanár tanította a 10 gimnáziumi osztályban. A leggondosabb vizsgálódás mellett sem sikerült összefüggést találnunk a tanár személye és a variánsok százalékos megoszlása között: a csaknem pontos megegyezéstől a 15—20%-os eltérésekig minden közbeeső százalékarány előfordult csaknem minden tantárgynál és tanárnál.

3. Megállapításunk szerint tehát *döntő az osztály összetétele, közösségi életének fejlettsége és tanulmányi munkaerőlcse.* Ugyancsak meglepő volt számunkra, hogy az egyes évfolyamok között a várható megbízhatósági hányadosok fejlődéslelektani szempontból nem emelkedtek egyenletesen: az I. és II. évfolyam között még kimutatható némi egyenletes fejlődés, de a II. és a III. évfolyam között szélsőséges az egyes variánsok közötti százalékos különbség.

4. A magatartási osztályzatok (I) pl. az I. évfolyamon előnyös értékeket tükröztek (az osztályvélemény 69%-ban, az egyéni értékelés pedig 71%-ban reálisnak bizonyult). Pozitív, vagy negatív irányban a kétszámjegyű eltérés elhanyagolhatóan csekély. A „mínusz egy” érték tehát a magatartási jegy alábecsülése az osztály értékelése szerint 16%, az egyéni értékelésben pedig 21%. A pozitív értékelés az előbbinél 11%, míg az utóbbinál 18%. Érdekes, hogy plusz vagy mínusz 2 egységnyi eltérés az egyéni értékelésben egyáltalán nem mutatkozott. Ebben az évfolyamban tehát a magatartási jegyeket elég reálisan értékelték.

A magyar nyelvtan esetében az osztályértékelés mindössze 46%-ban egyezett meg a végső osztályzattal, az egyéni értékelés is csupán 55%-ban. Feltűnő, hogy „mínusz egy” értékű eltérés az osztály véleményében csupán 8%-ban mutatkozott, ezzel szemben „plusz egy” tévedés az osztály értékelésében 47%-ot, az egyéneknél pedig 45%-ot tett ki (1. sz. grafikon). Mindez arra vall, hogy a nyelvtanból kapott osztályzatok reális értékét az I. gimnáziumban a tanulók még nem tudták felmérni. Ez azzal is magyarázható, hogy az általános iskolában a magyar nyelvből és a magyar irodalomból nincs külön osztályzat. Úgy véljük azonban, hogy a tanár sem indokolta a jegyeket kellő mértékben, mert különben ekkora eltérés a tanári értékelés és a tanulók elvárása között nem állhatott volna elő. Anélkül, hogy messzemenő kö-

1. sz. grafikon

vetkeztetésre kívánnánk rámutatni, megjegyezzük, hogy *a tanulók érdemjegyeinek és osztályzatainak realitása mellett azok elfogadtatása alapvető mentálhigiénés követelmény*. Amennyiben a tanulók még olyan reális osztályzat mellett sem fogadják el vagy ismerik el az érdemjegyek vagy az osztályzatok értékét, az eltérés frusztrációs érzést fakaszthat, és komoly problémát vethet fel mind az osztályban, mind pedig a tanulók családi környezetében.

Hasonló helyzetkép alakult ki pl. az I. évfolyamon biológiából, a nyolcadik tantárgyból is. Az osztály tanulóinak mindössze 54%-a találta el a reális osztályzatot, és ez az egyéni értékelésben is csupán 41%-ot tett ki. Ezzel szemben a túlértékelés az egyik esetben 30%-os, a másik esetben pedig 50%-os. Az arány kedvezőtlen. Hozzátehetjük még, hogy ez a diagnózis május 17-i állapotot tükröz, a tanév befejezése előtt mindössze 3 héttel. A magyar nyelvtan (3.) és a biológia (8.) tantárgyaknál ez a nagymértékű eltérés a túlértékelés irányában azt mutatja, hogy sem a magyar nyelvtan, sem a biológia szaktanárai nem tudatosították a követelményeket kellően a tanulóknál, másrészt valószínűleg a tanév hátralevő 3 hetében olyan új érdemjegyek születtek (az összefoglalás idején, az ún. év végi ismétlések, írásbeli beszámoltatások

során), amelyek a két kiemelt tantárgyból a szokástól eltérő módon, kedvezőtlenül befolyásolták az osztályzatok alakulását.

Ugyanezen az évfolyamon pozitívként emelhetjük ki a 7-es számú tantárgyat (rajz), ahol az osztály értékelésében 61 %-os megegyezést, 16 %-os alábecslést, s mindössze 23 %-os egy nagyságrendbeli túlbecslést találtunk. Ugyanez egyedi vonatkozásban 78 %-os megegyezést és mindössze 7 %-os „mínusz egy” és 15 %-os „plusz egy” irányú eltérést mutatott. Ezt pozitívan értékelhetjük, *mert a tanári munkának és a tanulói elvárásnak egyenletes, feszültségmentes légkörét tükrözi.*

Érdekes eltérés látszik a kétfajta értékelés során a 4. (történelem) tantárgynál, ahol az osztályértékelés a tanárral 45 %-ban egyezett meg és 41 %-ban egy jegy túlértékelés mutatkozott. Ezzel szemben az egyéni értékelés során 69 %-os megegyezést, s mindössze 35 %-os „plusz egy” irányú eltérést tapasztaltunk.

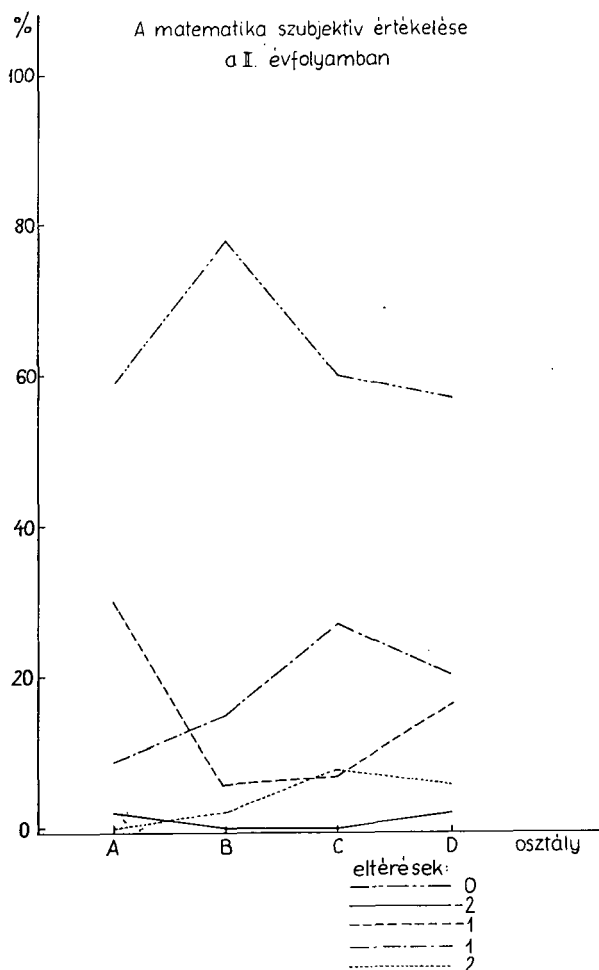
5. Másik szempontú értékelésünk során arra törekedtünk, hogy ugyanazon évfolyamban párhuzamos osztályok szerint értékeljük az azonos életkorú tanulók elvárásainak és osztályzatainak százalékos eltérését. Példaképpen kiragadunk egy-egy reálisnak mondható és egy-egy lényeges eltérést tükröző tantárgyat. A második évfolyam A), B) és C) osztályaiban vizsgáltuk a történelmet és a matematikát (2. és 3. sz. grafikon).

A történelem osztályzatainak megítélésében helyes értékeket találtunk az A) osztályban: 72 % reálisnak tartotta a kapott osztályzatot, 18 % egy osztályzattal alábecsülte és 10 % túlbecsülte. Ezzel szemben pl. ugyanezen évfolyam B) osztályában mindössze 54 % minősítette reálisnak a kapott érdemjegyeket, 38 % pedig túlbecsülte saját teljesítményét egy egységnivel. Az eltérés felhívja a figyelmünket arra, hogy *az érdemjegyeket, az osztályzatokat életkor- és osztályok szerint reálisan kell körülhatárolni.* Nem valószínű, hogy a nagy eltérés csupán a tanulók rovására írható.

Az egyéni értékelés is érdekes összefüggésre világított rá. Az A) osztályban ezen a téren is legelőnyösebb a megegyezés százaléka (74 %); 26 % volt azoknak a száma, akik eredményüket egy osztályzattal túlbecsülték. A B) osztályban viszont csupán 32 % volt a megegyezés és a tanulók 60 %-a az év befejezése előtt 3 héttel egy osztályzattal túlbecsülte eredményeit. Ugyancsak ez az osztály 8 %-ban két értékkel is túlbecsülte érdemjegyeit. *Elképzelhetetlen, hogy a tanár reális értékelése és meggyőző munkája esetében ilyen nagymérvű eltérés legyen a tanulói elvárás és a tanári osztályzat között.* Tanulság az is, hogy a tanév utolsó heteiben nem determinálhatják egyoldalúan az akkor kapott jegyek a tanulók munkájának értékelését. E nagymérvű discrepanciának súlyos neveléslélektani következményei lehetnek. Kihat a tanulók szorgalmára, törekvéseire és a családi elvárásra is. Ez a tanári értékelés annál feltűnőbb és egészen kivételes, mert ugyanaz az osztály pl. a matematika-jegyekkel kapcsolatban homlokegyenest ellenkezőképpen vélekedett. Az egyéni értékelésben a tanulók a II. A osztályban a matematikából 60 %-os megegyezést mutattak az egyéni 37 %-os egyjegyű eltérés mellett. Ez az érték a II. B-ben 64 %, illetve 32 %-os egy egységnyi túlértékelést mutatott. Érdekes itt az osztályzat és az egyéni értékelés közötti lényeges eltérés. A B) osztályban a megegyezés nagyobb mérvű a matematikában, mint a történelemben. Ha meggondoljuk, hogy mind a két tantárgy ugyanazon osztályban van, akkor elsősorban nem az osztály értékelésében levő kritikátlanságra kell gondolnunk.

A megvizsgált három gimnáziumi évfolyam tanuló tömegéből évfolyamonként egy-egy szélsőséges típust emeltünk ki, leányokat és fiúkat vegyesen, mivel a leányok és a fiúk között az értékelés és az önértékelés tekintetében semmiféle differenciálható eltérést nem tapasztaltunk.

Reálisan, hibapont nélkül értékelő tanulóink a tanév befejezése előtt három héttel mind a 10 tantárgyból pontosan a kapott év végi érdemjegyet adták saját maguknak.

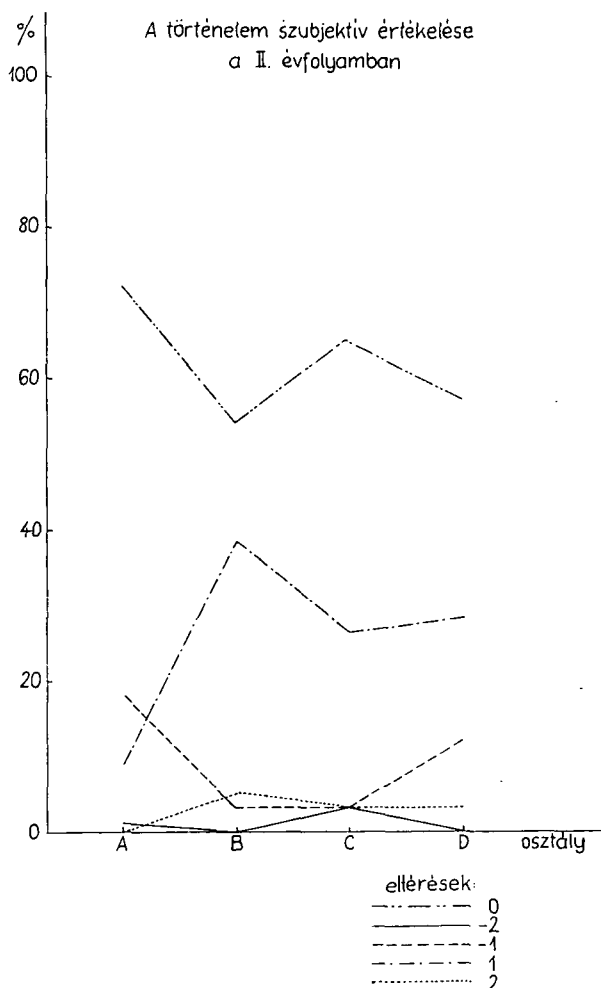

2. sz. grafikon

Bár egy-egy tárgyat külön-külön értékelve a hibapont nélküli értékelések százalékaránya eléggé magas: 50—60% közötti általában, viszonylag kevés az olyan tanulók száma, akik az összes osztályzatot pontosan eltalálták.

A túlzottan optimista és a túlzottan pesszimista tanulóknál százalékban is kifejeztük a pozitív, illetve a negatív értékelési hibát. Megállapítható, hogy a tanulóknak átlagosan 25—30%-a mutatkozott túlzottan optimistának és 10—15%-a pedig pesszimistának, vagyis aláértékelőnek. A viszonylagos magas hibaszázalékok okát elsősorban abban lehet keresni, hogy éppen a tanév utolsó 3 hetében folynak az általános év végi „nagyismétlések”, amelyek sokkal nagyobb szellemi erőfeszítést kívánnak a tanulóktól, mint az óráról órára való felkészülés, vagy évközi kisebb ismétlő-ellenőrző feleltetések akár írásban, akár szóban.

Az egyes típusok rövid kazuisztikai értékelését az osztályfőnöki jellemzések kivonatos ismertetésével az alábbiakban közöljük:

3. sz. grafikon

Reálisan, hibapont nélkül értékelő leánytanuló

(I. osztályos, 15 éves)

Kiegyensúlyozott családi környezetben él. Csendes, szolid, korához mérten túl komoly. Tisztában van értékeivel, hibáival, képességeivel. Szereti véleményét kifejteni mások előtt. Osztálytársait szereti, segítőkész velük szemben. Hibáikat és erőnyeiket helyesen látja, s ha kell nyilvánosság előtt ki is fejti azokat. A maga iránt érzett igényei nem maradnak le a mások által vele szemben támasztott követelményektől, melyeknek igyekszik maximálisan eleget tenni.

Reálisan, hibapont nélkül értékelő leánytanuló

(II. osztályos, 16 éves)

A család szerény körülmények között él, de a tanuló elégedett anyagi helyzetükkel. Büszke rá, hogy fürdőszobájuk van, ugyanis ismerőseik körében ez még nem természetes.

Elég zárkózott természetű, látja a saját hibáit, de a másokét is. Önmagával szemben elégedetlen, sokkal többet szeretne elérni a tanulás terén, szeretne többet olvasni, előadásokra járni. Társaihoz való viszonya jó, szívesen segít nekik.

Redlisan, hibapont nélkül értékelő leánytanuló

(III. osztályos, 17 éves)

Gondolkodása gyors, figyelme tudatos és aktív. Önfegyelme kielégítő, jó tanulmányi eredményekre törekszik. Érzelmi élete gazdag, sokrétű. Társaival szemben kritikus, de nem lépi túl a határokat, s jó meglátásaival, reális nézőpontjával segítséget is tud adni. Önmagával szemben igényes, nem értékeli túl képességeit. Saját elvégzett munkáját, saját hibáit és mások hibáit jól látja, s többnyire jól ítéli meg a közösség előtt is. Jellemét tekintve határozottan pozitív jelenség.

Túlzottan optimista, 70%-ban túlértékelő fiútanuló

(I. osztályos, 15 éves)

Elvált szülők gyermeke, édesanyja másodszor is férjhez ment. A szülők jól keresnek, így a gyermeknek mindent megadnak. Ennek ellenére sok gondot okoz szüleinek laza munkaerőkölsével, megbízhatatlan, fegyelmetlen magatartásával. Mivel szigorúan fogják, a büntetéstől való félelme a gyávákra jellemző kibúvók keresésébe torkollik.

A felnőtté válás vágya és gyermekes magatartása közötti ellentmondás nyugtalanságot, ingerlékenységet vált ki a tanulóban, és ez gyakran konfliktusokra vezet a közösségben. Kétségbeesetten keresi önmagát, még inkább azt a példaképet, amilyen lenni szeretne. Baráti köre is ezt a törekvést tükrözi. Leginkább a nagystilű, színes egyéniségekhez vonzódik, de csak szórakozásaikból követi őket. Gyerekes felfogása, magatartása miatt éppen ezek a nagystilű „barátai” gyakran kiűnyolják. Szélsőségekre hajló magatartásával nem tudta elnyerni az osztályközösség bizalmát.

Értelmi képességei jók, de szorgalma változó, figyelme szétszór. Önmagát túlbecsüli, kudarcaiért másokat hibáztat. Akaratereje gyenge, kitarása nincs, hamar elcsügged.

Túlzottan optimista, 100%-ban túlértékelő fiútanuló

(II. osztályos, 16 éves)

Aktív figyelemre ritkán képes, gondolatai sokszor elkalandoznak, szétszórtsága csaknem állandó. Képzete csapongó, önfegyelme labilis. Szeret vitatkozni, sokszor elragadtatja magát.

Az osztályközösségből negatív tulajdonságai miatt emelhető ki. A közösség érdekeit csaknem mindig saját érdekei mögé helyezi. Osztálytársai munkáját nem segíti, megjegyzéseivel inkább a hozzá hasonló hanyag, pontatlan társait „támogatja”. Az őszi társadalmi munkán is a munkától húzódott, csak akkor végzett elfogadható munkát, ha mellette álltak és ellenőrizték. Önmagával szemben nincsenek követelményei, önmagát túlbecsüli, önkritika gyakorlására képtelen, egészen kirívó jelenség.

Túlzottan optimista, 60%-ban túlértékelő leánytanuló

(III. osztályos, 17 éves)

Idős szülei mindent megtesznek, hogy nyugodt légkörben tanulhasson. Igazi „egyke”. Makacs és önféjű, amit a fejébe vesz, azt keresztülviszi.

Jóképességű, gyors felfogású, figyelme azonban nem tartós, csak rövid ideig képes koncentrálni. Szorgalma sem egyenletes, hangulata döntően befolyásolja aktivitását és tanulását. Szangvinikus, hirtelen haragú, nem egészen őszinte, cselekedetei néha kiszámíthatatlanok. Önértékelése fejletlen.

Az osztály hibái ellenére is szereti őt. Jó barátnő, mindenkivel igyekszik jóba lenni, igazi „jópofa” osztálytárs, aki mindenben „benne van”, tervez, hangoskodik és „nyüzsög”. Csak abban a közösségi munkában vesz részt, ami kedvére való, a nehezebb feladatoktól húzódózik.

Túlzottan pesszimista, 30%-ban aláértékelő leánytanuló

(I. osztályos, 15 éves)

Humán érdeklődésű tanuló, fogékony a művészetek iránt. Önmagával szemben igényes és elégedetlen, hibáit látja, igyekszik javítani azokon. Igen jól nevelhető, de csak akkor, ha érzi a felnőtt jóindulatot. Tanítónői pályára készül, ez ösztönzi jobb tanulmányi eredmények elérésére.

Túlzottan pesszimista, 40%-ban aláértékelő leánytanuló

(II. osztályos, 16 éves)

Saját bevallása szerint is a szülőknek egymáshoz való viszonya, az apának pedig a leányhoz való viszonya kimondottan rossz és merev. Az apa vele szemben is sokszor ingerült, goromba, a leány hibáit felnagyítja. Az apa kezdetől fogva sokkal magasabb tanulmányi követelményeket támasztott leányával szemben, és a korholás még most is mindennaposnak tekinthető.

A leány osztálytársaihoz való viszonya sem jó: nincs közeli barátja, egy nála fiatalabb általános iskolás kislánnyal érti meg magát legjobban. Sem a leányok, sem a fiúk nem kedvelik barátságátalan modora miatt.

Flegmatikus típusú, tanulmányi eredményébe (2,7) belenyugodott, javítani sem nagyon igyekszik. Olvasottsága, érdeklődése az értelmiségi család környezetéhez képest alacsony színvonalú. Akaratereje gyenge, például az osztályközösség előtt tett ígéretével ellentétben — saját bevallása szerint — képtelen a dohányzásról lemondani.

Túlzottan pesszimista, 60 %-ban aláértékelő fiútanuló

(III. osztályos, 17 éves)

Közepes képességű és szorgalmú tanuló. Közösségi érdeklődése alig közepes. Érdeklődik a zene iránt, kedveli a versmondást, szeret olvasni, kivéve a kötelező olvasmányokat. Fantáziája gazdag. Kicsit hiú és alkalmanként képmutató is.

Önjellemzésében írja: „Nem látom értelmét semminek, kiábrándultam a sivár hétköznapi életből, többet támaszkodok a fantáziámra, mint a valóságra”. Konfliktusokkal teli, döntésre nehézkesen képes, az akadályok előtt megtorpanó egyéniség. A feladatok végrehajtásában vontatottan és felületesen dolgozik. Kritikája hullámzó és nagyvonalú. Érzelmi élete színes, hangulata borongós és változékony.

*

89 érettségiző jelölt vett részt kísérletünk második részében.

A módszer a következő volt. Minden egyes jelölt közvetlenül a szóbeli érettségi vizsga megkezdése előtt kapott egy felmérő kis cédulát, amelyen a neve mellett szerepelt négy kötelező tantárgy: magyar nyelv és irodalom, történelem, matematika és a kötelezően választható tantárgy, vagyis fizika, kémia, biológia, orosz nyelv, illetve egyéb idegen nyelv közül valamelyik. Az illetőnek értékelnie kellett önmaga felkészültségét. Miután a jelöltek rögzítették ezt az önértékelő osztályzatot, az értékelő papírokat beszedték tőlük, ezek után a vizsgát megkezdték.

A szóbeli érettségi vizsga befejezése után közvetlenül, ismét egy másik értékelő papírt adtunk minden egyes jelöltnek a kezébe az előbb megjelölt négy tantárggyal, és most függetlenül az első értékeléstől a jelöltnek azokat az osztályzatokat kellett feltüntetnie, amelyeket a szóbeli érettségi vizsgán a saját véleménye szerint megérdemelt az egyes tárgyakból. Természetesen féljegyeket nem volt szabad használniuk.

Elemzéseinkhez háromféle jelet használtunk: „E”=előértékelés, vagyis közvetlenül a szóbeli érettségi vizsga megkezdése előtti szubjektív önértékelő osztályzat a jelölt részéről. „V”=végleges osztályzat, vagyis az érettségi bizottság által megállapított osztályzat. „U”=utóértékelés, vagyis közvetlenül a szóbeli vizsga befejezése utáni szubjektív önértékelő osztályzat a jelölt részéről.

*

Az *érettségiző* tanulók előértékelő és utóértékelő osztályzatait egybevetettük a végleges, a bizottság által megállapított osztályzattal. Ez az összehasonlítás kétfajta szempontból történt.

1. Először azt vizsgáltuk meg, hogy a 4 érettségi tárgyból az előértékelés és az utóértékelés milyen viszonyban van egymással. Ha mind a 3 osztályzat azonos volt, akkor ez hibapont nélküli „telitalálatnak”, hibátlan értékelésnek tekintettük.

Mind a 4 tárgyat egybevetve tehát 5 fajta variáció fordulhatott elő:

- a) 4:8 = mind a 4 tárgynak egyenként 3—3 osztályzata azonos, tehát a jelölt hibapont nélkül értékelt.
- b) 3:1 = a 4 tárgy közül 3-at hibapont nélkül, egyet pedig hibapontokkal értékelt.
- c) 2:2 = a 4 tárgyból 2-t helyesen, kettőt pedig hibapontokkal értékelt.
- d) 1:3 = a 4 tárgyból 1-et helyesen, három hibásan értékelt.
- e) 0:4 = mind a 4 érettségi tárgy hibásan értékelt.

A fenti 5 variáns százalékos kimutatása:

4:0	5 jelölt	6%
3:1	13 jelölt	15%
2:2	27 jelölt	30%
1:3	33 jelölt	37%
0:4	11 jelölt	12%
Összesen:	89 jelölt	100%

2. Másodsorban megvizsgáltuk, hogy az előértékelés (E), a valóságos osztályzat (V) és az utóértékelés (U) milyen relációkban vannak egymással és ezekből milyen személyiségjegyekre lehet következtetni. Ezt a vizsgálatot elvégeztük tantárgyként is és összesítésben is. Így az érettségizettek egészére és személyenként is megbízható jellemzéseket lehetett készíteni. A megvizsgált 3 osztályzat viszonyait 6 különböző variánsba foglaltuk össze: (Jelzések: = egyenlő; \neq nem egyenlő)

I. variáns: $E=V=U$. Ez azt jelenti, hogy az egyes tantárgyakból mind a 3 értékelés azonos, tehát hibátlan. Az adott tárgyból tehát a jelölt önértékelése mind a vizsga előtt, mind a vizsga után stabil és megbízható. Természetesen a 4 tárgy összesítéséből egészen más százalékarányok alakulnak ki, mint az első vizsgálati szempont szerint.

II. variáns: $E=V \neq +U$. A képlet azt jelenti, hogy a jelölt előértékelése és a végső osztályzat azonos, de a vizsgafelelet elhangzása után a jelölt a vizsgajegyhez viszonyítva *főlértékelte* teljesítményét.

III. variáns: $E=V \neq -U$. A képlet hasonló az előzőhöz, vagyis az előértékelés megegyezik a végső osztályzattal, de a jelölt a vizsga után az adott tárgyból *aláértékelte* teljesítményét, önbizalma a vizsga alatt csökkent.

IV. variáns: $+E \neq V=U$. Ez azt jelenti, hogy a jelölt a vizsga megkezdése előtt a valóságos osztályzathoz képest *főlértékelte* tudását, de a vizsga után már reálisan végezte el az utóértékelést.

V. variáns: $-E \neq V=U$. Ez a képlet az előzőhöz hasonló, vagyis a valóságos osztályzat azonos az utóértékeléssel, de a jelölt a vizsga megkezdése előtt, az előértékelésen, negatívan *aláértékelte* tudását, amit a vizsga után helyesre korrigált.

VI. variáns: $E \neq V \neq U$. Ez a leghibásabb értékelést tükröző formula a jelölt sem az előértékelés, sem az utóértékelés alkalmával nem a valóságos osztályzatot mutatta. Természetesen ez az önértékelés labilis voltát és egyúttal bizonytalan hangulati állapotot is tükröz. A fenti 6 variánst százalékos táblázatba foglaltuk tantárgyanként és összesítésben is:

A variáns megjelölése	magyar %	tört. %	mat. %	választott %	összesítve %
I. $E=V=U$	44	29	52	40	42
II. $E=V!!!+U$	6	9	6	11	8
III. $E=V!!!-U$	2	5	5	8	5
IV. $+E!!!V=U$	16	31	18	11	20
V. $-E!!!V=U$	14	14	8	14	13
VI. $E!!!V!!!U$	18	12	11	16	12
Összesen:	100%	100%	100%	100%	100%

Összehasonlítva a négy érettségi tantárgyat, kiemelkedően jó és stabil a matematika hibapont nélküli százalékaránya, elfogadható a magyar és a választott tárgy is, meglepő viszont a történelem hibapont nélküli alacsony százalékaránya és a magas százalékarányú IV. variánsa.

Megvizsgáltuk tanulónként is az osztályfőnököknek még március hónapban elkészített minősítését és a KISZ-jellemzéseket. Nem lepett meg bennünket, hogy az egyes variánsokhoz való tartozásból megbízható személyiségjegyeket találtunk a minősítésekben és a jellemzésekben. Mindegyik variánsra egy-egy jellegzetes minősítésrészletet emeltünk ki annak bizonyítására, hogy a jelölt egész egyénisége mennyire benne tükröződik az érettségi szóbeli vizsga előtt és után nyújtott elő- és utóértékelésekben.

A vizsgálat első részéhez hasonlóan az egyes variánsok jellegzetes képviselőiből itt is kiemeltünk egy-egy típust, akiket az osztályfőnöki jellemzés kivonatos ismeretével az alábbiakban mutatunk be:

Jelölt-típus az I. variánsra: (fiú)

Érettségi tanulmányi átlaga: 4,2

A tanuló szülei mindent elkövetnek gyermekük jó tanulmányi eredményének eléréséért, és rendkívül szigorral ellenőrizték négy éven keresztül a tanulmányi munkát. Jó képességű, de kiváló szorgalmú tanuló, aki külön-külön nem érdeklődik kiemelkedően egyes tantárgy iránt, de mindentl-szívesen megtanul. Csendes, nyugodt, komoly. Megbízható, bármit a legnagyobb pontossággal teljesít. Népszerű tanuló társai között fejlett kritikai érzéke, őszintesége és igényessége miatt.

Jelölt-típus a II. variánsra: (leány)

Érettségi tanulmányi átlaga: 3,2

Érdeklődése sokirányú, de nem eléggé mély. Önálló véleményalkotásra képes, nagyfokú vitatkozáskészséggel rendelkezik. Felfogóképessége gyors, kritikai érzéke szintén fejlett. A lényegest nem mindig tudja megragadni, és nem mindig képes az összefüggések meglátására. Hajlamos képességeinek túlértékelésére. Szembefordul a visszasságokkal, véleményét nyíltan, sokszor kérdés nélkül is elmondja: vélt vagy valóságos igazát szenvedélyesen védi.

Jelölt-típus a III. variánsra: (leány)

Érettségi tanulmányi átlaga: 4,2

Gondolkodása logikus, felfogóképessége kissé lassú, de mélyreható. Kötelességtudata magasfokú, környezetével és önmagával szemben igényes és felelősségteljes. Önfegyelme példás, véleményalkotása felnőtthöz méltó.

Jelölt-típus a IV. variánsra: (fiú)

Érettségi tanulmányi átlaga: 4,0

Emlékezete nem egyenletes. Figyelme kissé szétszórt. Képességei a közepesnél jobbak, ismeretköre nem eléggé rendszerezett. Önértékelése nem mindig reális, de hibáit ismeri és azokat igyekszik leküzdeni. Aldozatkészsége és közösségi érzése példamutató

Jelölt-típus az V. variánsra: (fiú)

Érettségi tanulmányi átlaga: 4,7

Szülei minden kedvezményt megadnak neki a továbbtanulás érdekében. Kitűnő képességeit az első három évben nem kamatoztatta eléggé, szorgalma rendkívül ingadozó volt, de az utolsó évben „kiugrott”. (Az aláértékelés eléggé indokoltnak látszik, hiszen az érettségi tanulmányi átlaga az előző évek 4,0—4,2-es tanulmányi átlagához képest valóban kiemelkedő, amelyet még ő sem remélt a vizsga megkezdése előtt. Az V. variáns viszonylagosan magas százalékaránya a jelöltek nagyon alapos felkészülését bizonyítja).

Jelölt-típus a VI. variánsra (fiú)

Érettségi tanulmányi átlaga: 2,4

Gondolkodása, felfogóképessége gyors. Könnyen tanul, könnyen felejt. Szorgalma a szélsőségekig ingadozó. Társai között népszerű jó kedélyéért és humoráért, de ez a humor néha vaskos és sértő. Komolytalansága ítéleteiben és értékelő nyilatkozataiban is megnyilvánul.

Vizsgálati eljárásmodunk tulajdonképpen kísérlet volt annak tanulmányozására, milyen mértékű a tanulók önismerete saját értékeitelük egyik területén: az osztályzatok kapcsán. Tanulásaikat a megfelelő helyen közzétük; itt csupán összegezőképpen arra akarunk rámutatni, hogy mindig az egész személyiség diagnosztikus és prognosztikus megismeréséről van szó az érdemjegyek és osztályzatok megállapításánál. Mindennek neveléslélektani hatóereje mind pozitív, mind negatív irányban szélesre tárt lehetőségeket kínál a gyakorló pedagógusnak. Ugyanakkor a tévedés a karakteropathiák forrása lehet, konfliktusokat hozhat létre, amelynek mind az egyén, mind az osztályközösség szempontjából súlyos következményei lehetnek.

Dolgozatunk megírásának célja ezért a megelőzés, a harmonikus személyiségformálás összetett, bonyolult kérdésének egy területre kiterjedő pszichológiai elemzése volt.

IRODALOM

- BAKONYI PÁL, 1959, A tanulók személyiségének megismerése. Pedagógiai Szemle, 9. 1011—1019
 BAKONYI PÁL, 1961, Egyéni bánásmód a közösségi nevelésben. Köznevelés, 17. 664—665.
 BRANDT, G. A., 1954, Psychologische Fragen im Zusammenhang mit Schülerbeurteilungen. „Praxis der Kinderpsych. u. Kinderpsychiatrie”, H. 7.
 FEKETE JÓZSEF, 1963, Értékelés vagy ítélkezés. Köznevelés 9. 257. o.
 FEKETE JÓZSEF, 1966, Ne ítélkezzünk — osztályozzunk! Köznevelés, 21. 817. o.
 FORRAINÉ BÁNLAKI ERZSÉBET, 1965, Sürgetés hatása az iskolai teljesítményre különböző mértékben szorongó 7—9 éves tanulók esetében. Magyar Pszichológiai Szemle, 22. 53—69.
 GERÉB GYÖRGY—TÍMÁR ANDRÁSNÉ, 1964, Szempontok a középiskolai érdemjegyek realitásának kérdéséhez. Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, 309—320.
 GERÉB GYÖRGY, 1967, Eljárásmód a tanulók önismeretének és emberismeretének kísérletes vizsgálatára. Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, 167—178.
 GERÉB GYÖRGY, 1970, Az iskola pszichés klímájáról. Tankönyvkiadó, Budapest.
 KISS ÁRPÁD, 1960, Iskolás tanulóink tudásszintjének vizsgálata. Pedagógiai Szemle, 10. 194—206., 585—593., 775—784.
 LÉNÁRD FERENC, 1971, Korszerűség és tanítási óra. Köznevelés 2. 18. o.
 LEONTJEW, A. N., 1964, Probleme der Entwicklung des Psychischen. Volk und Wissen Volkseigener Verlag, Berlin.
 NAGY JÓZSEF, 1971, Az elemi számolási készségek mérése. Tankönyvkiadó Budapest, 188 old.
 SZARKA JÓZSEF, 1967, A jövő a korszerűbb értékelési módszereké. Köznevelés, 22. 847. o.
 SZOKOLSZKY ISTVÁN, 1965, A szorgalom és a tantárgyi tudás osztályozásáról. Köznevelés, 1. 15. o.
 VERESS JUDIT, 1961, A tudásszintek vizsgálatának kérdései. Pedagógiai Szemle, 10. 885—897.
 ZEHNER, K., 1962, Erfahrungen aus der Arbeit mit dem Pädagogischen Tagebuch. „Pädagogik”, 3. Beih.
 ZEHNER, K., K. HOFF UND E. ERLEBACH, 1966, Hinweise zur Beobachtung und Beurteilung von Schülern. Volk und Wissen Volkseigener Verlag, Berlin.

СПОСОБ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ САМООЦЕНКИ УЧАЩИХСЯ В ЗЕРКАЛЕ ОТМЕТОК

Д. Герéb—Л. Тёрёк

Авторы пишут о своём эксперименте, проведённом по комплексной теме оценки учащихся. Они подходят к теме оценки в первую очередь с аспекта психологии личности и социальной психологии. Они считают, что самознание учащихся и оценка ими товарищей даст почтительный характерологический фактический материал к пониманию учащихся. Они указывают на аспекты оценки, формирующие личность, а также имеющие и ментальгигиени-

ческое значение. В 4 классах гимназии ими изучено 411 учеников. В I—III классах на уроках классного руководителя одновременно заполняли тестовые листы, на которых учащиеся должны были давать отметки себе и своим товарищам по классу по 11 предметам. Важнейшие результаты:

1. Существенного расхождения не было в классах; расхождения же классами и по предметам и на личностям были значительными.

2. На распределение результатов не оказала решающего влияния личность преподавателя; тем значительнее было в этом отношении состав класса, развитость жизни коллектива и моральный облик по учебной линии.

3. Выяснилось, что помимо реальности отметок учащихся основным ментальгигиеническим требованием является их принятие ими, потому что в этом условии уравновешенной, ненапряженной атмосферы работы преподавателя и ожиданий учащихся. Оценки необходимо реально определить по возрасту и по классам, и в этом случае не должно быть большого расхождения между ожиданиями учащихся и отметкой преподавателя.

Приводятся примеры типов реально оценивающего ученика, ученика слишком оптимистического и пессимистического. Основой сравнения является „расхождение” между фактической оценкой и ожиданием.

От 89 учеников выпускного (IV) класса попросили самооценивающую отметку перед экзаменами на аттестат зрелости („Е”=предотметка) и после („И”=последующая отметка) и это сопоставили с окончательной отметкой („”). Расхождения изобразились в процентах и графиках.

В ходе исследований выяснилось, что в оценке необходимо стремиться к диагностическому и прогностическому познанию личности. Как позитивные, так и негативные силы влияния всего этого с точки зрения психологии воспитания представляют широкие возможности для педагогов.

VERFAHREN ZUR PSYCHOLOGISCHEN UNTERSUCHUNG DER SELBSTWERTUNG DER JUGEND IM SPIEGEL DER LEISTUNGSNOTEN

von Gy. Geréb—L. Török

Die Autoren berichten über ihren Versuch im komplexen Themenkreis der Wertung, der Klassifikation der Schüler. Sie kommen an die Wertung, an die Klassifikation zunächst aus den Aspekten der Individualpsychologie und Sozialpsychologie heran. Sie finden, dass die Selbstkenntnis der Schüler und die Wertung ihrer Gefährten ein aufschlussreiches charakterologisches Tatsachenschlüsselmaterial zum Verstehen der Schüler bieten. Sie zeigen auf die persönlichkeitsformenden und mentalhygienischen Gesichtspunkte der Wertung hin. Sie haben 411 Schüler in den 4 Jahrgängen des Gymnasiums untersucht. An I—III. Jahrgängen wurden zur gleichen Zeit in der Stunde des Klassenlehrers Wertungsbogen ausgefüllt, auf denen die ins Klassenverzeichnis gehörenden Schüler für sich und für ihre Mitschüler aus 11 Lehrgegenständen nach ihrer Erwartungen Zensuren einschreiben sollten. Die wichtigsten Ergebnisse sind:

1. Innerhalb einer Klasse gab es keine wesentlichen Abweichungen; die Absonderung der Klassen untereinander war sowohl nach Lehrgegenständen als auch nach Personen bedeutend.

2. Die Person des Lehrers hat die Teilung der Ergebnisse nicht entscheidend beeinflusst, aus dieser Hinsicht war die Zusammenstellung der Klasse, der Entwicklungsstand ihres Gemeinschaftslebens und die Arbeitsmoral beim Studium bedeutender.

3. Es ging hervor, dass neben der Realität der Zensuren, Leistungsnoten der Schüler auch derer Annahme eine grundlegende mentalhygienische Anforderung ist, da diese als Voraussetzung der ausgeglichenen, spannungslosen Atmosphäre von der Arbeit des Lehrers und der Erwartung des Schülers erscheint. Die Zensuren, die Noten müssen nach Alter und nach Klassen real umrissen werden, und dann darf keine grosse Abweichung zwischen der Erwartung des Schülers und der Zensur des Lehrers auftreten.

Die Autoren geben Beispiel für die Typen der real zensierenden, allzusehr optimistischen oder pessimistischen Schüler. Als Grund des Vergleichs dient die „Abweichung in Punkten” zwischen der tatsächlichen Zensur und der Erwartung.

Sie haben selbstwertende Zensuren von 89 Abiturienten vor dem Abitur („Е” Vorwertung) und nach dem Abitur („U” — Nachwertung) gebeten und diese wurden mit der endgültigen Zensur („V”) verglichen. Die Abweichungen wurden prozentuell und graphisch zusammengestellt.

Aus den Untersuchungen ging hervor, dass während der Klassifikation die diagnostische und prognostische Erkenntnis der ganzen Persönlichkeit erstrebt werden soll. Die erziehungspsychologische Wirkungskraft all dessen bietet dem Pädagogen breite Möglichkeiten sowohl positiver als auch negativer Richtung.